

Kränkningar och diskriminering – nu i två regelverk

Lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever (2006 års lag) upphörde att gälla den 1 januari 2009. Sedan den 1 januari 2009 finns bestämmelserna i stället i 14 a kap. skollagen (kränkande behandling) och i den nya diskrimineringslagen (diskriminering).

Detta innebär att skolorna från och med den 1 januari 2009 ska beakta bestämmelser i två olika regelverk för att garantera samma skydd mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling som före lagändringen. Det råder fortfarande nolltolerans mot kränkningar. Begreppet kränkande behandling motsvarar det som i 2006 års lag kallades annan kränkande behandling.

Skollagen har skärpts på så sätt att det anges att en plan mot kränkande behandling ska *upprättas* årligen. Det är inte tillräckligt att bara följa upp och se över planen. Planen ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som avses att påbörjas eller genomföras under året. En sådan redogörelse förutsätter att man på skolan eller i verksamheten först gör en kartläggning av den egna verksamheten som man kan utgå från.

Vad huvudmannen ska göra

Enligt 14 a kap. skollagen ska huvudmannen se till att det

- inom ramen för varje särskild verksamhet *bedrivs ett målinriktat arbete* för att motverka kränkande behandling av barn och elever (6 §)
- *vidtas åtgärder för att förebygga och förhindra* att barn och elever utsätts för kränkande behandling (7 §)
- inom varje särskild verksamhet och varje år upprättas en plan mot kränkande behandling (årlig plan, i fortsättningen kallad *plan mot kränkande behandling*) med en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever. Planen ska innehålla en redogörelse för vilka av dessa åtgärder som avses att påbörjas eller genomföras under det kommande året. En redogörelse för hur de planerade åtgärderna har genomförts ska tas in i efterföljande års plan (8 §).

Utbildningsanordnare som bedriver utbildning eller annan verksamhet enligt skollagen ska enligt den nya diskrimineringslagen

- inom ramen för verksamheten *bedriva ett målinriktat arbete* för att aktivt främja lika rättigheter och möjligheter för barn och elever, oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning (3 kap. 14 §)
- *vidta åtgärder för att förebygga och förhindra* att något barn eller någon elev utsätts för trakasserier som har samband med kön, etnisk tillhörighet, religion eller

PM

2 (4)

annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning eller för sexuella trakasserier (3 kap.15 §)

- varje år upprätta en plan (*likabehandlingsplan*) med en översikt över de åtgärder som behövs för att dels främja lika rättigheter och möjligheter för barn och elever oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning, dels förebygga och förhindra trakasserier på dessa grunder eller sexuella trakasserier. Planen ska innehålla en redogörelse för vilka av dessa åtgärder som utbildningsanordnaren avser att påbörja eller genomföra under det kommande året. En redovisning av hur planerade åtgärder har genomförts ska tas in i efterföljande års plan (3 kap.16 §).

Kraven på årlig plan mot kränkande behandling och likabehandlingsplan kan uppfyllas i en och samma plan.

Båda regelverken skyddar barn och elever som söker till eller deltar i verksamheten/ utbildningen.

I den regelbundna tillsynen granskar Skolinspektionen om 14 a kap. skollagen följs av skolorna.

Kränkande behandling

Med *kränkande behandling* avses enligt 14 a kap. 3 § skollagen "ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen kränker ett barns eller en elevs värdighet". Det motsvaras av det som i 2006 års lag kallades *annan kränkande behandling* och omfattar uppträdanden som inte har samband med någon diskrimineringsgrund. Här avses enligt propositionen exempelvis mobbning och liknande beteenden som har sin grund i att någon är överviktig, har en viss hårfärg eller är en "plugghäst" och liknande.

Kränkande behandling kan även föreligga utan att den som kränker anger någon specifik egenskap hos det barn eller den elev som utsätts för kränkningar. Att knuffa eller rycka någon i håret eller sätta krokben för personen i fråga kan också utgöra kränkande behandling i lagens mening. Även psykiska kränkningar genom t.ex. utfrysning omfattas av uttrycket kränkande behandling.

I 14 a kap. 2 § skollagen finns en hänvisning till diskrimineringslagen som innehåller bestämmelserna om diskriminering.

Nolltolerans mot kränkande behandling och diskriminering

I 14 a kap. 9 § skollagen finns ett direkt förbud för vuxna att utsätta ett barn eller en elev för kränkande behandling. Bestämmelserna i 14 a kap. skollagen innebär att det råder nolltolerans mot kränkande behandling. Detta är en utgångspunkt för den regelbundna tillsynen som ska komma till uttryck i rapporter och beslut. Huvudmannen är bl.a. skyldig att utreda omständigheterna när ett barn eller en elev uppger att de har blivit utsatta för kränkande behandling och i förekommande fall vidta de åtgärder som kan krävas för att förhindra kränkande behandling i framtiden (10 §).

Motsvarande bestämmelser om diskriminering finns i 2 kap. 5 och 7 §§ diskrimineringslagen.

Vem ansvarar för åtgärder m.m. enligt 14 a kap. skollagen

Bestämmelserna mot kränkande behandling i 14 a kap. skollagen gäller för *utbildning och annan verksamhet enligt skollagen*. Av förarbetena framgår att all den verksamhet som en förskola, ett fritidshem och en skola etc. bedriver omfattas (prop. 2007/08:95 s. 574) liksom även familjedaghem.

Lagen utpekar att huvudmannen är ansvarig för att personalen fullgör de skyldigheter som anges i kapitlet när de är i tjänst eller handlar inom ramen för ett uppdrag. Med huvudman förstås den som är huvudman för verksamhet enligt skollagen. Beroende på verksamhet kan huvudmannen vara en kommun, ett landsting, staten eller en enskild juridisk eller fysisk person.

Det ligger i sakens natur att det arbete som ska bedrivas enligt 14 a kap. skollagen i praktiken genomförs av rektorer och personal i verksamheterna. Skolinspektionen granskar skolornas och verksamheternas arbete med anledning av bestämmelserna i 14 a kap. skollagen och riktar sina krav på åtgärder mot rektorer eller andra chefer. Detta förutsätter dock att huvudmannen har fört ut ansvaret till rektorer och verksamhetschefer och att huvudmannen har delegerat rätten att fatta de beslut som behövs. Huvudmannen har fortfarande det yttersta ansvaret för att se till att kraven i 14 a kap. skollagen följs. Är ansvarsfördelningen otydlig kan Skolinspektionen bedöma att åtgärder behövs för att klargöra ansvarsfördelningen.

Diskrimineringslagen i Skolinspektionens tillsyn

Sedan bestämmelserna som rör diskriminering och kränkande behandling av barn och elever delades i två regelverk är uppdraget att utöva tillsyn över bestämmelserna uppdelat (Skolinspektionen och Diskrimineringsombudsmannen). Trots denna uppdelning har bestämmelserna om diskriminering ett naturligt samband med bestämmelserna om skolans uppdrag att erbjuda en trygg miljö.

I skollagens portalparagraf (1 kap. 2 § tredje stycket) anges bl.a. att den som verkar inom skolan aktivt ska motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden. Bestämmelsen har en nära koppling till såväl skollagens bestämmelser om grundläggande värden som lagens regelverk för att upprätthålla ordning, trygghet och studiero i skolan.

Även om det i den regelbundna tillsynen inte ingår att bedöma om skolorna följer diskrimineringslagen kommer Skolinspektionen att uppmärksamma rektorn eller chefen för en verksamhet på om det i en skola eller verksamhet förekommer upplevd diskriminering eller trakasserier, samt om det saknas en likabehandlingsplan eller om den upprättade likabehandlingsplanen inte innehåller mål och åtgärder för att förhindra och åtgärda diskriminering eller trakasserier. Därutöver kommer Diskrimineringsombudsmannen att informeras och få en kopia av beslutet.

Kvalitetsredovisningen

Uppföljning och utvärdering av planer mot kränkande behandling och likabehandlingsplaner ska redovisas i kvalitetsredovisningen enligt 3 a § förordningen om kvalitetsredovisning inom skolväsendet m.m. Bestämmelsen trädde också i kraft den 1 januari 2009 och ska tillämpas första gången för kvalitetsredovisningar som avser 2009. För kvalitetsredovisningar som gäller läsår, vilket oftast är fallet med skolornas kvalitetsredovisningar, bör bestämmelsen tillämpas första gången för kvalitetsredovisningar som avser läsåret 2008/2009.

Barns och elevers deltagande i arbetet med planerna

Barn och elever vid den verksamhet för vilken planen gäller ska enligt 2 § förordningen om barns och elevers deltagande i arbetet med planer mot diskriminering och kränkande behandling medverka vid upprättandet, uppföljningen och översynen av planen mot kränkande behandling och likabehandlingsplanen.

Har du frågor kontakta Ulrika Lindmark på rättssekretariatet;
ulrika.lindmark@skolinspektionen.se eller 08-586 080 19.